

ВОЛИНСЬКА ГУБЕРНІЯ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН НАВЕСНІ 1918 РОКУ

Розглянуто різні аспекти розвитку Волинської губернії навесні 1918 року, в період, коли спочатку урядовці Української Народної Республіки, а згодом Української Держави вибудовували військово-політичні відносини з країнами Четверного союзу, зокрема німецьким військовим командуванням, політиками та дипломатами. З'ясовано головні питання, компромісу в яких було важко досягнути. Визначено причини конфліктних ситуацій між союзниками, фактори, що впливали на розбіжності у військовому та господарському питаннях, їхній вплив на становище волинського населення.

Проаналізовано основні напрямки перемовин українсько-німецьких представників за урядування республіканських та монархічних (гетьманських) чиновників; обумовлено обставини переорієнтування німецького військового командування в Україні, а згодом німецьких політиків та урядовців на співпрацю з гетьманськими силами.

Наведено висловлювання та цитати зі спогадів безпосередніх учасників тогочасних переговорних процесів – голів українського уряду В. Винниченка, В. Голубовича, гетьмана П. Скоропадського, міністра закордонних справ Д. Дорошенка, представника німецької окупаційної адміністрації генерал-лейтенанта В. Гренера.

Ключові слова: Волинь, Волинське воєводство, волинське населення, мілітарна історія, Українська Народна Республіка, Гетьманат, Українська Держава, українсько-німецькі відносини.

Постановка проблеми та її актуальність. Розпочинаючи від початку переговорів у Бресті зав'язалися контакти дипломатичних місій Української Народної Республіки з країнами Четверного союзу – Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною. Чим успішнішими ці перемовини були, тим більше зусиль витрачала більшовицька делегація, щоб нівелювати досягнення української дипломатії. Пізніше, не без участі російських наративів, серед країн Антанти утвердилося переконання, що Українська Держава (чи то республіканська, чи то монархічна) перебуває під впливом та у залежності від Німеччини.

Дем'янюк Олександр Йосипович, доктор історичних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної діяльності, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк.

© Дем'янюк О. Й., 2024.

Не зважаючи на різні перепони, українській делегації в Бресті вдалося переконати майбутніх союзників у їхній репрезентації інтересів населення УНР. Підписання низки договорів з країнами німецького блоку відкрило шлях для реалізації низки українсько-німецьких військово-політичних домовленостей. Основні полюси союзників – військова присутність німецького війська в Україні та продовольча підтримка Німеччини.

У реалізації цих планів важливе місце займала Волинська губернія. Тут уздовж залізничних шляхів рухалися німецькі війська, дивуючи та насторожуючи місцеве населення. У перші тижні їхньої присутності неодноразово відбувалися сутички з місцевими жителями, які не були поінформовані про військову спілку України та Німеччини.

Після взяття Києва українсько-німецькими підрозділами та формування німецької окупаційної адміністрації більшість території Волинської губернії потрапило під німецьку юрисдикцію. Тут було встановлено жорсткий режим, частину компетенцій місцевих органів влади самовільно перебрали на себе німецькі офіцери. Загострювало ситуацію повернення до своїх маєтків німецьких колоністів, безконтрольний вивіз аграрної продукції до Німеччини та збільшення селянських виступів. Ці обставини життєдіяльності краю були характерними для весни 1918 року і надалі лише поглиблювалися.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз стану дослідницької розробки обраної проблеми, а саме розвитку Волинської губернії навесні 1918 року в умовах нестабільних українсько-німецьких військово-політичних відносин, дозволяє виокремлювати наукову доцільність вивчення цього питання з вітчизняної історії доби Української революції. Дослідниками напрацьовано певну історіографічну базу для висвітлення основних аспектів українсько-німецьких переговорів і взаємин навесні 1918 року. Однак роль і місце у цих перипетіях Волинської губернії та її населення досліджено недостатньо. Серед праць попередніх дослідників виділимо публікації: *В. Винниченка* (як безпосередній учасник державотворчих процесів доби Української революції висловив власне бачення переговорних позицій та очікування від переговорів обох держав 1990), *Д. Дорошенка* (як міністр закордонних справ доби Української Держави залишив спогади про зовнішньополітичні зносини держави з союзниками 2007), *Р. Пирого* (про проблеми взаємовідносин Української Центральної

ради з німецьким військовим командуванням в Україні) (2007), *О. Дем'янюка* (оцінки присутності німецького війська на території Волинської губернії в добу Гетьманату 2009), *Н. Мацюк* (про протистояння німецької військової адміністрації та населення Волинської губернії 1998) тощо.

Мета та завдання дослідження. Зважаючи на результати попередніх публікацій, використовуючи спогади (мемуари) та матеріали місцевих архівів Волинської й Тернопільської областей, розглянемо становище Волині в умовах розвитку українсько-німецьких військово-політичних взаємовідносин навесні 1918 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку 1918 року все помітнішою ставала втрата авторитету Української Центральної Ради (УЦР) серед українського населення, що відбувалося на тлі російсько-українського воєнного конфлікту, ініційованого російським більшовицьким урядом. Українські керманічі змушені були шукати союзників для вирішення своїх оборонно-державницьких проблем. Очевидно, що саме Брестські переговори, які тривали взимку 1918 року, дали шанс вітчизняним дипломатам вивести українську державність на європейську зовнішньополітичну арену.

Надзвичайно складний політичний вузол українських питань потребував надзусиль української дипломатичної місії для їхнього впорядкування та розв'язання, хоча члени німецької делегації в кулуарах мирної конференції висловлювали підтримку українській державотворчій справі, підкреслюючи спільне бачення в багатьох переговорних позиціях. Пізніше, характеризуючи тогочасні обставини, голова Українського уряду Володимир Винниченко напише: «Ми мусли взятись за цю справу, щоб зовсім не оскандалитись перед своїми масами, й то тільки після того, як большевики вже вступили в переговори з німецьким командуванням» (*Винниченко, 1990:199*).

Переговорний процес українських дипломатів з представниками німецького та австро-угорського дипломатичного і військового корпусу активізувався на тлі більшовицького наступу на Київ. Незважаючи на певні територіальні розбіжності між країнами-підписантами, «Мировий договір між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одної сторони і Українською Народною Республікою з другої сторони» усе таки був укладений 27 січня 1918 року (відповідно до тогочасного літочислення європейських країн – 9 лютого 1918 року). Одночасно було стверджено ще дев'ять різноманітних договорів з країнами австро-німецького блоку. Пізніше укладено окремі

торгові та військові угоди. Вважається, що це підписання стало першим серйозним здобутком української дипломатії на міжнародній політичній арені. Ці рішення заклали фундамент для майбутньої військово-політичної співпраці Української Народної Республіки з країнами Четверного союзу, зокрема з Німеччиною.

Одночасно з підписанням Брестських договорів Українська Центральна Рада та уряд держави змушені були залишити столицю і перебратися в Житомир – центр Волинської губернії.

31 січня 1918 року делегація УНР на вимогу частини членів Ради народних міністрів звернулася до урядів Німеччини та Австро-Угорщини з меморандумом про надання ними військової допомоги УНР у боротьбі з більшовиками. Німецьке військове командування майже відразу попередньо погодилося на військову допомогу в боротьбі проти Росії (*Савченко, 2016:72*). За словами В. Винниченка: «Німцям же, розуміється було дуже приємно й вигідно взяти на себе ролю благородних оборонців молодій держави й нівечених її національних та державних прав» (*Винниченко, 1990:290–291*).

Українські політики сподівалися, насамперед, на допомогу воєнних підрозділів, які були укомплектовані українцями й брали участь у бойових діях під час Першої світової війни на боці Австро-Угорщини – Легіону Українських Січових Стрільців або підрозділів Синьожупанних дивізій, сформованих із українців – військовополонених російської армії у німецьких таборах для військовополонених Раштат, Вецляр і Зальцведель. Загальна чисельність мала складати 40 – 50 тисяч військовиків (*Савченко, 2016:73*).

На цьому етапі перемовини української та німецької делегацій відрізнялися в кількох позиціях. Так, українська сторона робила акцент на національності, бойовому досвіді та фаховості, а не на кількості бійців. Натомість представники німецького командування висловлювалися за масштабну військову присутність регулярного німецького та австро-угорського війська на території УНР, завбачливо розглядаючи Україну як потужну сировинну базу для поповнення своїх поріділих ресурсів.

Відтак, 18 лютого 1918 року німецькі воєнні підрозділи ввійшли на територію Західної Волині. Їх чисельність разом із австро-угорською армією (в межах України з 25 лютого, форсувавши річки Збруч та Дністер), за підрахунками дослідників, склала від 220 тисяч (*Савченко, 2023:170*) до 450 тисяч бійців та офіцерів (*Верстюк, 1997:243*). 19 лютого німецька піхота зайняла Луцьк і

Рівне. Не відчуваючи дієвих перешкод від здеморалізованих частин колишньої російської імператорської армії, німецька армія за тричотири дні пододала відстань у 250 – 300 км. Поодинокі сутички зі збільшовиченими військами зафіксовані в Луцькому, Дубенському, Сарненському, Рівненському повітах. Це лише ненадовго пригальмувало рух німецьких частин у напрямку на Київ і через тиждень уся територія Волині була вивільнена від більшовицьких підрозділів. Від першого дня свого перебування в Україні німецьке командування неодноразово наголошувало, що тут вони з метою надання «військової допомоги державі, з якою укладено договір проти спільного ворога, більшовиків» (Федюшин, 2007:112).

Просуванню німців до столиці УНР допомагало українське військо, яке діяло на території східних повітів Волинської губернії. 21 лютого 1918 року Запорізька бригада на чолі з генерал-майором Костянтином Прісовським розпочала наступ на Житомир. Наступного дня сюди прибули німецькі генерали та офіцери й представник армії УНР при німецькому штабі генерал-майор В'ячеслав Бронський. Підрозділи Гайдамацького Коша вели наступ на Сарни, інші частини Гайдамацького Коша і Корпус Січових Стрільців – на Олевськ.

23 лютого 1918 року, перебуваючи в Житомирі, український уряд виступив із заявою, якою роз'яснював роль німецького війська в Україні: «дружні сили, запрошені допомогти нам у боротьбі з ворогом, сили, позбавлені будь-яких ворожих намірів і що воюють разом з нашими козаками під командуванням нашого бойового штабу!» (Федюшин, 2007:114).

1 березня 1918 року з території Волинської губернії ці військові формування вступили до Києва. Водночас із боку Козятина до столиці прибув перший ешелон з німецькими військами. Після відновлення української влади захоплену союзниками територію губернії було віднесено до двох окупаційних зон: південно-західну частину Волинської губернії контролювала Австро-Угорщина, а північно-східну – Німеччина.

Першим враженням волинян про появу німецького війська було збентеження. Навіть органи місцевої влади не знали, як себе поводити в умовах присутності німецьких військових, позаяк інформація про союзницькі відносини України з Німеччиною на повітовий рівень не поширилася. Пізніше генерал-полковник армії УНР в еміграції Олександр Удовиченко вказував на донесення рівненського коменданта про те, що «через Рівне в напрямку Житомир – Бердичів уже перейшло не менше одного

корпусу німецької піхоти. Військо увесь час прибуває і відходить на схід. На запитання українського коменданта Рівного про завдання і наміри німецьких військ німецьке командування відповідало, що вони мають «мирні наміри» (*Удовиченко, 1995:30*).

До кінця квітня 1918 року більшість територій, претензії на які висловлювала УНР, виявилася під контролем німецької та австро-угорської армій. Відтак, там почали формуватися місцеві окупаційні органи, які нерідко входили в конфлікт з органами влади, підконтрольними центральній українській владі. З наказу німецького коменданта Кременця, наприклад, дізнаємося, що за будь-який непослух з боку місцевого населення його буде покарано негайно і жорстоко (*Яцечко, 2006:237*). Подібне ставлення окупаційної влади до місцевих жителів не викликало позитивних емоцій у тамтешньої влади та пересічних громадян. У волинських повітах було встановлено жорстку дисципліну, проведено інвентаризацію майна в установах і панських маєтках. у кожному повітовому місті розмістився невеликий німецький відділ (*Історія січових стрільців, 1992:80*), який, з-поміж іншого, нерідко виконував поліцейські функції.

Відзначимо, що німецька розвідка щодо ресурсного потенціалу українських територій мала, здебільшого, достовірну інформацію. Отже у розпорядженні німецького командування опинилися чималі запаси тилових частин російської армії, розташовані на території Волині й Поділля. Військові склади Південно-Західного та Румунського фронтів із колосальними запасами продуктів, військової амуніції та спорядження перейшли до рук німецьких та австро-угорських генералів і почали негайно вивозитися за межі УНР (*Удовиченко, 1995:40*). На колишніх прифронтових теренах Волинської губернії було встановлено жорстку дисципліну, проведено інвентаризацію майна в установах та панських маєтках.

У «Відродженні нації» В. Винниченко наводить схвальні відгуки українських державних діячів щодо українсько-німецько-австрійської співпраці. Німецька армія вважалася організованою союзницькою силою, яка допомогла українцям звільнитися від більшовицької окупації, силою, яка не буде втручатися у державницькі справи незалежної України. Той самий В. Винниченко наводить слова голови Ради народних міністрів УНР Всеволода Голубовича: «Нарешті мушу сказати, що на мою думку при нашій організованості дружні відносини з могутньою німецькою державою принесуть лише користь молодій Українській Республіці,

зміцнять її й поставлять нарівні з іншими великими державами» (Винниченко, 1990:302).

Однак опанування українськими територіями австро-угорськими і німецькими військами та зайнята ними позиція щодо місцевого населення стали поштовхом до формування негативного ставлення до них з боку значної частини місцевих жителів й позначилися на військово-політичних взаєминах нових союзників. Аби налагодити діалог між сторонами, Рада народних міністрів УНР прийняла постанову про проведення реквізицій для власних потреб і німецького війська винятково Українським урядом або, за його дорученням уповноваженими особами. Підтверджувальними документами повинні були стати квитанції, що підлягали оплаті у піврічний термін (Пупіг, 2007:51), адже з'ясувалося, що конкретних умов перебування іноземного військового контингенту на території України попередньо не було розроблено та узгоджено на офіційному рівні.

Тому не дивує, що українські та німецькі перемовники визначали різні пріоритети. Якщо українські урядники вбачали присутність союзників необхідною умовою для захисту території держави від більшовиків, то німецька сторона на чільне місце ставила аграрно-продовольчу складову. Командувач I Армійським корпусом генерал-лейтенант Вільгельм Гренер не приховував поставлених йому вищим керівництвом завдань: «Знову посадити в сідло український уряд, забезпечити йому підтримку німецьких збройних сил і, насамперед, вилучити з України зерно та продовольство – чим більше, тим краще» (Федюшин, 2007:126).

З'явилася ще одна проблема, яка утруднювала взаємини Українського уряду та представників союзницького війська. На українські землі до місць попереднього проживання почали повертатися німці-колоністи, які залишили свої маєтки під час Першої світової війни. Задля подолання міграційної кризи, спричиненої поверненням німецьких колоністів, Міністерство земельного управління (міністр – М. Ковалевський) скерувало Волинському губернському та повітовим земельним комітетам циркуляр, де зазначало, щоб «біженці могли тимчасово залишатися в теперішніх умовах і аби їм, з огляду на їх скрутне становище, було дано землі на посів біжучої весни, а також насіння і взагалі дати їм можливу допомогу. Крім того, тепер, повертаючись німці-колоністи на свої місця, звідки їх російський уряд вислав і тим самим біженці, які сиділи на своїх землях поставлені в неможливе становище. Необхідно забезпечити і цих

біженців необхідною кількістю землі» (ДАТО, ф. 241, оп.1, спр.1, арк. 122).

Спочатку органи місцевого управління намагалися не загострювати відносини з німецькими військовими та німцями-колоністами, сподіваючись на міждержавні домовленості та прийняття чиновниками зважених рішень. Однак вже у квітні 1918 року невіршеність низки біженських питань, відсутність джерел компенсації майнової шкоди колоністам, перерозподіл землі сільськогосподарського призначення спонукали місцеву владу самостійно шукати шляхи вирішення цих та інших проблем. Так, Волинська губерньська земельна управа закликала населення Волині «надавати повне сприяння і допомогу земельним комітетам в охороні майна і землі нетрудових господарств і не допускати свавілля і самоуправства з боку злочинців» (ДАТО, ф. 241, оп.1, спр.1, арк. 50).

Намагаючись не дратувати союзників і не загострювати відносин з іноземними військами, уряд УНР замовчував непоодинокі факти їхнього свавілля на українській землі. Так, голова Ради народних міністрів В. Голубович, вибачаючись за природні перепони при просуванні австро-німецьких військ, не піднімав питання про насильство польських поміщиків щодо селян Волині при фактичній підтримці австро-угорської армії, а 22 березня на засіданні Малої ради обговорювалося питання про арешти та виселення жителів Житомира німецькою владою (Пупіг, 2007:54). Проте відповідної ноти ні військовому командуванню, ні керівництву Німеччини українською стороною надіслано не було.

Навесні 1918 року каменем спотикання в українсько-німецьких відносинах стало аграрне питання. Німці були переконані, що Україні необхідно зберегти приватну власність на землю, продаючи за потреби землю селянам. Союзники планували забезпечити свої держави українським зерном та іншою сільськогосподарською продукцією. Заготівля продовольства в Україні німецькими представниками, зокрема у Волинській губернії, навесні 1918 року йшла пришвидшеними темпами. Німці використовували слабкість українських державних інституцій, бо сильна влада не дозволила би безкарно будь-якому союзнику на свій розсуд реквізувати аграрну продукцію.

Помітивши розбалансованість сільського господарства, спричинену війною та більшовицькою демагогією, німці переконливо виступали за збереження приватної власності. Ця позиція німецької адміністрації йшла врозрід із декларованою політичною

та економічною платформами Української Центральної Ради, що спричинило до поширення акцій протесту проти свавілля союзників-окупантів. Упродовж квітня 1918 року антинімецькі виступи відбулися й у Волинській губернії – в Рівненському, Старокостянтинівському, Заславському повітах.

На тлі цих подій волинський губернський комісар Куриленко змушений був визнати втручання місцевої німецької адміністрації в діяльність місцевих органів влади і сільських громад. В обіжнику від 8 квітня 1918 року він констатував, що до нього «доходять відомості, що між німецькою військовою та місцевою цивільною владою виникають непорозуміння, а також видаються в деяких місцях німецькою владою розпорядження, знемагаючи до переростання вільного постапу в міських та інших поселеннях» (ДАВО, ф. 3, оп. 1, спр. 1541, арк. 51).

Ці та інші причини врешті призвели до падіння влади Української Центральної Ради, яка так і не змогла запропонувати виважену програму взаємовідносин із німецькою військовою адміністрацією. Вочевидь, що деструктивну роль відіграли й українські великі землевласники. Не отримавши підтримки в уряді УНР, вони почали частіше звертатися до німецького командування з проханням захистити їх від селянських погромів. Питання було актуальним для Волинської губернії, яка була аграрним краєм.

Окрім того, Українська Центральна Рада відмовила німецькому командуванню у вимозі про запровадження на території України військово-польових судів, відміні заборон на самовільний вивіз з України продовольчих товарів і сировини, забороні на формування національного війська. За цих обставин військовий міністр УНР Олександр Жуковський започаткував зміну командирів і воєначальників, затіяв передислокацію українського війська, розформував іррегулярні військові формування (Вільне козацтво), погодився на розформування українських дивізій, утворених з колишніх військовополонених (1-ша Українська Синьожупанна дивізія, Корпус Січових Стрільців).

В умовах посилення розбіжностей щодо українсько-німецьких взаємин місцеві чиновники УНР намагалися переконувати населення про дружнє ставлення союзних країн. Показовим є звернення Луцького повітового коменданта Синицького 27 квітня 1918 року до містян про те, що «по місту Луцьку ходить уперто чутки ніби то німецькі власті на цих днях мають намір заарештувати

представників Української Народної Республіки і в першу чергу військових. Повіщаю, що така чутка нічим не підкреслена позаяк того, що Український і Німецький уряди працюють в повній згоді і цю чутку розповсюджують ті люди, котрі вороже ставляться до Української Народної Республіки» (*ДАВО, ф. 3, оп. 1, спр. 1725, арк. 9*). Порушникам загрожувало притягнення до воєнно-революційного суду як державних зрадників.

На початку квітня 1918 року командувач I армійським корпусом генерал-лейтенант Вільгельм Гренер у меморандумі головнокомандувачу німецького війська генералу від інфантерії Еріку Людендорфу зазначав, що УЦР взагалі є не урядом, а мішаниною мрійників, ідеалістів, котрі не користуються у власній країні авторитетом (*Цанук, 2018*). Врешті німецький імператор Вільгельм II підтримав пропозицію генерал-фельдмаршал Г. фон Ейхгорна на зміну влади в Україні.

Звернемо увагу на те, що на початок гетьманського перевороту на землях України перебувало двадцять вісім дивізій та дві кавалерійські бригади німецької та австро-угорської армій (*Савченко, 2016:138*). Цей чинник давав можливість німецькому командуванню та адміністрації втручатися в українську політику та впливати на внутрішньополітичні рішення.

Серед кандидатур на зміну республіканським лідерам перевагу було надано генерал-лейтенанту колишньої російської імператорської армії Павлу Скоропадському. Німецькі політики та військові генерала ідеальною фігурою для управління державою у прони́мецькому векторі. Кадровий військовий з родини козацької старшини, П. Скоропадський уособлював в собі неприйняття революційно-народоправчих планів і зусиль національно-демократичного табору (*Солдатенко, 2008:9*). Аналізуючи загалом добу Гетьманату, маємо погодитися з твердженням, що діяльність П. Скоропадського була обмежена внутрішнім контингентом німецьких та австро-угорських військ в Україні й він був значною мірою залежний від них (*Бойко, 2023*).

Перші кроки гетьмана П. Скоропадського по посту керівника Української Держави були пов'язані з налагодженням певних стосунків з окупаційними військами та їх командуванням. У спогадах з цього приводу гетьман записав: «В перші дні Гетьманства, поряд з питанням формування кабінету, для мене особливою турботою було встановлення певних відносин як із німецьким Oberkommando, так і з послом Мумом та австрійським посланцем Принцігом» (*Скоропадський, 2016:156*).

Тодішній міністр закордонних справ Української Держави Дмитро Дорошенко скептично ставився до взаємовигідної співпраці з німцями. Він вважав, що «в німецьких урядових колах взагалі не було єдиної, строго зазначеної лінії політики щодо України» (Дорошенко, 2007:278). Щодо методів, які використовувала німецька адміністрація, то вона «робилася грубими солдатськими руками і не тільки не уміла нікого до себе приєднати, а навпаки – відштовхувала» (Дорошенко, 2007:279).

Отже, сподівання на плідну співпрацю з союзниками, у першу чергу з німцями (гетьман вважав їх прагматичнішими і передбачуванішими в українських справах, ніж австрійці), не завжди виправдовувалися. Так, позиція німецького командування щодо українського війська П. Скоропадського очевидно не влаштовувала. Генерал-лейтенант В. Гренер у розмові з гетьманом переконував: «Для чого Вам армія? Ми перебуваємо тут, нічого поганого Вашому уряду всередині країни ми не дозволимо, а щодо Ваших північних кордонів Ви можете бути цілком спокійні: ми не пустимо більшовиків. Створіть свій невеликий загін у дві тисячі осіб для підтримки порядку в Києві та для охорони Вас особисто» (Скоропадський, 2016:165). Отже навесні 1918 року це питання залишилося не розв'язаним на користь української позиції, хоча при військовому міністерстві Української Держави продовжувала працювати комісія за створення Української армії на чолі з генерал-майором В. Бронським.

Допоки німці, перебуваючи в Україні, відчували свою мілітарну потугу, вони виступали проти будь-яких спроб утворити безздатне українське військо. Німецьке командування боялося, що «згодом гетьманське військо являтиме серйозну загрозу німецьким та австро-угорським військам» (Горак, 2018:281).

У перший місяць своєї діяльності гетьман розпочав облік військового майна, амуніції та зброї, які залишилися на складах з часів Першої світової війни. Зібрана інформація доводила, що на прифронтових територіях, насамперед, у Волинській та Подільській губерніях, накопичилася значна кількість військового спорядження. Відомо, що наказом від 18 травня 1918 року в Луцьку та повіті розпочався облік військового майна (ДАВО, ф. 3, оп. 1, спр. 1708, арк. 20). Обліковувалася різногалузєва продукція військового призначення, серед якої була й привласнена вже німецьким та австрійським командуванням.

На цей момент у розпорядження німецького командування потрапили чималі запаси тилових частин російської армії, розташованих на території Волині та Поділля під час Першої світової війни. У перші тижні окупації величезні військові склади Південно-Західного й Румунського фронтів з колосальними запасами харчів, амуніції, військового приладдя перейшли до рук німецьких та австро-угорських генералів і почали негайно вивозитися за межі УНР (*Удовиченко, 1995:40*).

Водночас після нетривалих перемовин з представниками німецького командування, вже 13 травня 1918 року губернським старостам було скеровано телеграму: «Повідомити населення всіма заходами... про те, що вся влада в Україні належить гетьману всієї України Павлу Скоропадському, який визнаний військовим командуванням – німецьким і австро-угорським, яке виявило готовність у разі необхідності підтримувати цю владу збройною силою і суворо карати за непослух цій владі у повній єдності з українською адміністрацією» (*Солдатенко, 2008:13*).

Розвиваючи взаємини з німецькими політиками та військовими, присутніми в Україні, гетьман П. Скоропадський намагався спонукати німецьке командування дотримуватися порядку та виконання укладених двосторонніх угод. Місцеві органи влади ці спроби гетьмана намагалися підтримувати на своєму рівні. Наприклад наказом по Луцьку і повіту від 25 травня 1918 року було продубльовано звернення Волинського губернського комісара до німецького командування з проханням дотримуватися обіцянки і не розграбовувати майно українців, а захищати їх від більшовиків (*Мацюк, 1998:18*).

Отже, в перші місяці роботи гетьманської адміністрації представники місцевих органів влади Волині переважно більшістю висловлювали їй свою підтримку. 23 травня 1918 року ново-призначений Луцький повітовий староста А. Шлеммер зазначав, що «усі накази ясновельможного пана Гетьмана будуть мною проводитись в життя всіма засобами. Всі урядові розпорядження будуть вживатися до виконання незмінно. Лад і законність будуть встановлені в самий короткий час» (*ЦДАВО України, ф.1737, оп.1, спр.1, арк. 511*).

Щодо аграрного питання, яке залишалось найболючішим, то гетьманська адміністрація робила певні кроки щодо його вирішення, подолання земельної анархії та запобігання поширенню поміщицької вакханалії. Вже 15 травня 1918 року було затверджено тимчасові правила відшкодування збитків потерпілим власникам, невдовзі видано «Тимчасовий закон про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями». Однак проблема залишалася неврегульованою до початку антигетьманського повстання восени 1918 року.

Аграрна проблема та подекуди невинуватена жорстка політика німецької окупаційної адміністрації щодо українського населення призвели до селянських заворушень вже навесні 1918 року. Фактично травень 1918 року став початком своєрідної селянської війни, яка з різною інтенсивністю тривала до листопада цього року. Зародившись на Поділлі, вони невдовзі перекинулися на Волинь та Київщину, а згодом й на інші губернії Української Держави. У ході цих заворушень за перші шість місяців було вбито близько 22 тис. австро-німецьких солдатів і офіцерів (*Савченко, 2016:137*). На піку антинімецької боротьби до селянських повстань долучилося чимало досвідчених військовиків старої російської армії (*Medrzecki, 2000:225*). У відповідь німецьке командування відповіло арештами та каральними експедиціями. Командир німецької дивізії, що дислокувалася в Кременці, попередив місцеве населення: «За смерть німецького чи польського солдата негайно будуть розстріляні десять довільно вибраних солдат або цивільних осіб» (*Федюшин, 2007:146*).

Висновки. Аналіз спогадів (мемуарів), архівних матеріалів і публікацій вітчизняних дослідників дозволяють створити загальну картину розвитку Волинської губернії в умовах українсько-німецьких військово-політичних перемовин навесні 1918 року. В цю пору територія губернії стала місцем перебування німецького військового контингенту, місцем, де якнайкраще проявилася аграрна політика Німецької імперії щодо України. Навесні 1918 року німецька армія була задіяна до продовольчих реквізицій, протистояння з місцевими органами влади, боротьби з селянськими антинімецькими виступами.

Використані посилання

- Бойко В. (2023). Роздуми на могилі Павла Скоропадського. *День*. 17 березня. URL: <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/rozdumy-na-mohyli-pavla-skoropadskoho>.
- Верстюк В. Ф. (1997). *Українська Центральна Рада* : навч. посібник. Київ : Заповіт. 344 с.
- Винниченко В. (1990). *Відродження нації* : в 3 ч. Київ : Видавництво політичної літератури України. Ч. II. 328 с.
- Горак В. (2018). Чужі на своїй землі. *АВЕ. До 100-ліття Гетьманату Павла Скоропадського*. Київ : ТОВ «Українська прес-група». С. 275–286.
- Дем'янюк О. (2009). Волинська губернія в період присутності німецьких військ в Україні у 1918 р. *Військово-науковий вісник*. Випуск 12. С. 27 – 41.
- Державний архів Волинської області* (далі – ДАВО), ф. 3, оп. 1, спр. 1541.
- ДАВО*, ф. 3, оп. 1, спр. 1708.
- ДАВО*, ф. 3, оп. 1, спр. 1725.
- Державний архів Тернопільської області* (далі – ДАТО), ф. 241, оп.1, спр.1.
- Дорошенко Д. (2007). *Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 рр.)*. Київ : Темпора. 632 с.
- Історія сіових стрільців. Воєнно-історичний нарис*. (1992). Київ : Україна. 347 с.
- Мацюк Н. (1998). *Культурно-освітня політика гетьмана П. Скоропадського на Волині*. Луцьк : б.в. с. 46.
- Піріг Р. Я. (2007). Центральна Рада й німецьке військове командування в Україні: проблеми взаємовідносин (лютий-квітень 1918 р.). *Український історичний журнал*. № 2. С. 47–63.
- Савченко В. (2016). *Дванадцять війн за Україну*. Київ : Нора-Друк. 480 с.
- Савченко В. А. (2023). Визвольні війни: патріоти проти загарбників. *Чому Україна переможе Росію*. Харків : Фоліо. С. 158–200.
- Скоропадський П. П. (2016). *Спогади: кінець 1917 – грудень 1918*. Київ : Наш формат. 480 с.
- Солдатенко В. Ф. (2008). Прихід П. Скоропадського до влади: механізм державного перевороту та визначальні чинники закріплення режиму. *Український історичний журнал*. № 4. С. 5–19.
- Удовиченко О. І. (1995). *Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921*. Київ : Видавництво «Україна». 206 с.
- Федюшин О. (2007). *Украинская революция 1917–1918*. Москва : Центрполиграф. 334 с.
- Цапик С. (2018). *Як починався гетьманат Павла Скоропадського*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-43920378>.
- Центральний державний архів вищих органів влади і управління України* (далі – ЦДАВО України), ф.1737, оп.1, спр.1.
- Ящечко Т., Ящечко С. (2006). До історії Кременеччини періоду Першої світової війни. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина в історії України, Волині та Полісся*. Вип. 21. Луцьк : МП «Пульс». С. 236–238.
- Medrzecki W. (2000). *Niemiecka interwencja militarna na Ukrainie w 1918 roku*. Warszawa : DiG. 330 s.

References

- Boiko V. (2023). Thoughts on the grave of Pavlo Skoropadskyi. *Day (Den)*. 17 March. URL. <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/rozdumy-na-mohyli-pavla-skoropadskoho> (ukr).
- Verstiuk V. F. (1997). *Ukrainian Central Council* : handbook. Kyiv : Testament (Zapovit). 344 p. (ukr).
- Vynnychenko V. (1990). *Revival of the nation* : in 3 parts. Kyiv : Politics literature of Ukraine publishing. P.II. 328 p. (ukr).
- Horak V. (2018). Aliens on their own land. *AVE. Devoted to 100-years anniversary of Pavlo Skoropadskyi's Hetmanat*. Kyiv : LLC "Ukrainian press-group". P. 275–286 (ukr).
- Demianiuk O. (2009). Volyn region in the during the presence of German troops in Ukraine of 1918. *Military-scientific bulletin*. 12 edition. P. 27-41 (ukr).
- State archive of Volyn region* (hereinafter – *SAVR*), fund 3, descriptor 1, case 1541 (ukr).
- SAVR*, f. 3, d. 1, c. 1708 (ukr).
- SAVR*, f. 3, d. 1, c. 1725 (ukr).
- State archive of Ternopil region* (hereinafter – *SATR*), f. 241, d. 1, c. 1 (ukr).
- Doroshenko D. (2007). *My memories about the latest past (1914–1920)*. Kyiv : Tempora. 632 p. (ukr).
- History of Sich Riflemen. Military-historical overview*. (1992). Kyiv: Ukraine. 347 p. (ukr).
- Matsiuk N. (1998). *Culturally-educational policy of Hetman P. Skoropadskyi at Volyn*. Lutsk : n/a. 46 p. (ukr).
- Pyrih R.Y. (2007). Central Council and German military command in Ukraine: problems of cooperation (February-April 1918). *Ukrainian historical journal*. № 2. P. 47–63 (ukr).
- Savchenko V. (2016). *Twelve wars for Ukraine*. Kyiv : Nora-Druk. p. 480 (ukr).
- Savchenko V. A. (2023). Liberation wars: patriots against invaders. *Why Ukraine will defeat Ruzza*. Kharkiv : Folio. 158–200 P. (ukr).
- Skoropadskyi P.P. (2016). *Memoirs: late 1917 – December 1918*. Kyiv : Our format (Nash format). 480 p. (rus).
- Soldatenko V. F. (2008). The coming of P. Skoropadskyi to power: the mechanism of the coup d'état and the determining factors of the consolidation of the regime. *Ukrainian historical journal*. № 4. P. 5–19 (ukr).
- Udovychenko O. I. (1995). *Ukraine in the war for statehood. History of the organization and combat actions of the Ukrainian Military Forces in 1917–1921*. Kyiv : Publishing House «Ukraine». 206 p (ukr).
- Fediushyn O. (2007). *Ukrainian revolution. 1917–1918*. Moscow : Centrpoligraf. 334 p. (rus).
- Tsapyk S. (2018). *How hetmanate of Pavlo Skoropadskyi started*. URL. <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-43920378> (ukr).
- Central state archive of the higher authorities and government of Ukraine* (hereinafter– *CSAHAG of Ukraine*), f. 1737, d. 1, c. 1 (ukr).
- Yatsechko T., Yatsechko S. (2006). To the history of Kremenet's area in the period of the First World War. Past and current of *Volyn and Polissia. Serekhovychi and Stara Vyzhivka in the history of Ukraine, Volyn and Polissia*. Vol. 21. Lutsk : MP "Pulse". P. 236–238 (ukr).
- Medrzecki W. (2000). *1918 German military intervention in Ukraine*. Warsaw : DiG. 330 p. (pol).

Demianiuk O.

**VOLYN REGION IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN-GERMAN
MILITARY-POLITICAL RELATIONS IN SPRING OF 1918**

Various aspects of the development of the Volyn region (*hubernia*) in the spring of 1918 are considered. This was the period when initially the officials of the Ukrainian People's Republic, and later the officials of the Ukrainian State, were establishing military-political relations with the countries of the Quadruple Alliance, including the German military command, politicians, and diplomats. The main issues in which it was difficult to reach compromises have been clarified. The reasons for conflicting situations between allies, factors influencing differences in military and economic matters, and their impact on the situation of the Volyn population have been determined. Attention is focused on the fact that the main issues that influenced the development of Volyn land the most in the spring of 1918 were agrarian, food, and private property issues.

The main directions of negotiations between Ukrainian and German representatives regarding the governance of republican and monarchist (hetman) officials have been analyzed; the circumstances of the reorientation of the German military command in Ukraine, and later German politicians and officials, to cooperation with hetman forces have been determined. The directions of movement of the German army across the territory of the Volyn region are identified, the reaction of the local population to the appearance of allied forces there is provided, and the places of combat use of military units of the UPR's army are specified.

Author presents statements and quotes from the memoirs of direct participants of the negotiations held during that time – heads of the Ukrainian government V. Vynnychenko and V. Holubovych, Hetman P. Skoropadskyi, Minister of Foreign Affairs D. Doroshenko, and representative of the German occupation administration Lieutenant General V. Grener. Excerpts from the texts of documents of local authorities of the Volyn region regarding the presence of allied troops and their reaction to Ukrainian-German agreements are shared.

Keywords: Volyn, Volyn Voivodeship, Volyn population, military history, Ukrainian People's Republic, Hetmanate, Ukrainian State, Ukrainian-German relations.